

Технології формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи

У статті висвітлено проблему підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи. Акцентовано увагу на адаптації інноваційних технологій у формуванні професійної компетенції таких фахівців. Розкрито технології «кейс-стаді», мікронавчання, колективних й індивідуальних проєктів, створення методичного портфоліо. Особливу роль автор приділяє організації самостійної та індивідуальної роботи в процесі підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи, професійна компетентність, «кейс-стаді», мікронавчання, метод проєктів, методичний портфоліо.

Постановка наукової проблеми та її значення. Серед основних заходів із виконання державної програми «Учитель» актуальні для цього дослідження «поліпшення підготовки вчителів початкових класів до викладання однієї з іноземних мов у початковій школі» та «визначення нового змісту підготовки педагогічних працівників різних освітньо-кваліфікаційних рівнів» [2].

Проблемі вдосконалення навчання іноземній мові в початковій школі присвячено велику кількість публікацій і вітчизняних (О. Бігич, А. Гергель, М. Денисенко, Н. Жеренко, О. Коломінова, К. Маслієва, К. Онищенко, О. Петренко, В. Плахотник, С. Роман), російських (І. Бім, М. Біболетова, Н. Гальскова, П. Горляков, І. Верещагіна, Г. Вороніна, І. Захарченко, Л. Кліманова, А. Кліментенко, О. Ленська, С. Логунова, Н. Оганесян, Г. Рогова, Е. Соловцова, Е. Тен, Г. Уайзер, В. Філатов, Л. Чепцова, М. Шепер), а також інших зарубіжних учених (G. H. Bebermeier, U. Bliesner, W. Bleyl, C. Brumfit, L. Cameron, O. Dunn, G. Gompf, K. Hellwig, R. Freudenstein, Ch. Jaffke, B. W. Kahl, A. Kubanek-German, U. Karbe, F. Klippel, W. Maier, M. Pelz, H. E. Piepho, H. Tellmann, W. Zydatis).

Значну роль у розробленні питань підготовки студентів до викладання навчальних дисциплін у початкових класах відіграють роботи О. Савченко. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів у педагогічних навчальних закладах розробляють Н. Воскресенська, С. Гончаренко, А. Линенко, Н. Максименко, І. Пальшкова, В. Шмига та ін.

Питання підготовки студентів вищих навчальних закладів до використання нових технологій також були висвітлені й в інших наукових розвідках останнього часу (І. Авдєєва, Е. Балан, М. Богданова, І. Горбаченко, Н. Гупан, П. Гусак, І. Зязюн, О. Кіяшко, Н. Клокар, Л. Коваль, М. Касьяненко, П. Кириллов, Н. Кічук, В. Лозова, С. Логачевська, О. Маркова, С. Максименко, С. Мартиненко, А. Міщенко, Н. Павленко, І. Пальшкова, О. Пехота, Н. Побірченко, І. Протасова, Н. Шолохова та ін.).

Вибір Україною курсу на входження у європейське співтовариство та перехід до ринкових відносин диктує потребу реформування вищої школи. Вітчизняна освітня політика спрямована на процес підготовки вчительських кадрів нового покоління, удосконалення системи вищої професійної

освіти. Питання формування професійної компетентності вчителя іноземної мови постає особливо гостро.

Мета статті – розкрити актуальність і доцільність застосування окремих методик у підготовці майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для формування професійної компетентності майбутнього учителя іноземних мов початкової школи використовують технології, які передбачають активну навчальну діяльність студентів. До таких належать *технологія «кейс-стаді»* в умовах аналізу ситуацій із мовної та педагогічної практики.

Суть цієї технології полягає в тому, що навчальний матеріал подають майбутнім учителям іноземних мов у вигляді проблем (кейсів), а їх компетентність формується в результаті активної і творчої роботи над запропонованою проблемою кожного кейсу.

Кожен студент самостійно аналізує ситуацію, діагностує проблему та обґрунтовує своє рішення в процесі дискусії з іншими членами групи.

Цей метод почали застосовувати ще у ХХ ст. для підготовки спеціалістів у галузі медицини і права, пізніше – у практичній підготовці спеціалістів у галузі менеджменту й маркетингу. Ефективність використання цього методу в процесі підготовки майбутніх учителів іноземних мов початкової школи не викликає сумніву.

Основні характеристики методу *кейс-стаді*:

- використання фактично організаційних проблем;
- можливість участі максимальної кількості студентів у процесі порівняння різних поглядів на прийняті рішення проблеми;
- мінімальна залежність студентів один від одного;
- викладач виступає в ролі критика навчального процесу;
- поєднує професійну діяльність з ігровою;
- підвищує рівень мотивації студентів засобом стимулювання професійного інтересу учасників.

Так, наприклад, студенти розробляють власні кейси асоціативних символів за запропонованою темою. «Кейс-метод» як технологія підготовки майбутніх учителів іноземних мов сприяє розв'язанню таких завдань:

- сформувати компетенції, пов'язані з аналізом методичних ситуацій;
- сформувати навички застосування теоретичних знань для аналізу практичних проблем;
- сформувати вміння точно і ясно висловлювати власний погляд в усній та письмовій формах;
- сформувати вміння обґрунтовувати й захищати власний погляд;
- навчитися приймати самостійні рішення на основі групового аналізу ситуації;
- навчитися вчитися;
- навчитися на чужих помилках.

Кейси розробляють на основі таких *вимог*: відповідність цілям навчання іноземних мов молодших школярів; максимальна наближеність до педагогічної дійсності; завдання повинне бути представлене так, щоб його можна було розв'язувати різними способами.

Важливе значення для формування професійної фахової компетентності майбутніх учителів має їх *самостійна та індивідуальна робота*.

Самостійна робота формує не лише здатність майбутнього вчителя самостійно здобувати сукупність певних навичок та вмінь, а й формує риси характеру, які відіграють суттєву роль у структурі особистості сучасного фахівця. Тому в кожному вищому навчальному закладі для кожного курсу ретельно добирається матеріал для самостійної роботи всіх без винятку студентів під керівництвом викладача [4, с. 129].

Самостійне отримання знань має активний характер, оскільки студент із самого початку втягнутий в активну пізнавальну діяльність, яка передбачає і оволодіння певними знаннями, і застосування їх на практиці. Завдання викладача полягає в тому, щоб допомогти студентові усвідомити потребу в самовдосконаленні.

Отриманні знання на лекційних заняттях і під час самостійної роботи студент має можливість розширити на семінарських заняттях. Як зазначають О. Бігич, В. Ягупов та інші вчені, нинішні семінари створюють сприятливі умови для розвитку професійного мислення студентів, формування їхньої навчально-пізнавальної активності й творчого використання знань у навчальних умовах [1; 6].

Приєднання України до Болонського процесу детермінувало підсилення ролі **самостійної роботи студентів**. Провідна її роль відрізняє вищі навчальні заклади від інших освітніх закладів. Завдання ставиться так, щоб викладач вищого закладу лише певним чином організовував пізнавальну діяльність студентів, саме ж пізнання студент здійснює самостійно. Тому авторська концепція підготовки вчителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів передбачає системне застосування самостійної роботи студентів

Саме в самостійній роботі найбільше проявляється мотивація, цілеспрямованість, самоорганізованість, самостійність, самоконтроль та інші якості студента. Ось чому самостійна робота є наслідком правильної організації навчальної діяльності в аудиторії, що мотивує її розширення, поглиблення та продовження у вільний час.

Завдяки самостійній роботі студенти закріплюють і поглиблюють раніше набуті теоретичні знання, навички та вміння [6, с. 344]. І. Зимня називає самостійну роботу вищою формою навчальної діяльності [3, с. 248].

Самостійна робота студента має систематично контролювати викладач, а найсерйозніші помилки повинні аналізуватися в бесідах зі студентами. Здатність до самостійної роботи часто пов'язують із позитивним ставленням до навчання, підвищенням мотивації до майбутньої професії.

Засобом набуття практичного досвіду професійної діяльності виступає **мікронавчання**. Мікронавчання передбачає спрощення і конкретизацію завдань учителя в межах скороченої тривалості уроку до п'яти хвилин. Мікронавчання включає чотири етапи: постановка завдання (*the briefing*), власне навчання (*to teach*), обговорення (*to critique*), повторне навчання (*there-teach*). Але у зв'язку із часовою обмеженістю практичного заняття четвертий етап ми не використовували під час експерименту.

Складання та представлення студентами **фрагментів уроків за методом асоціативних символів** для формування досвіду практичної підготовки майбутнього учителя до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів виявилися дуже ефективними, оскільки така форма роботи допомагає студентам адаптуватися до педагогічної практики, яка є важливою організаційною формою практичної підготовки студентів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

На початку практичного заняття один зі студентів отримує роль учителя. Інші студенти групи розділяють на дві групи: «учнів», які імітують навчально-виховний процес, виконуючи завдання учителя та «експертів», які фіксують свої спостереження за його педагогічною діяльністю.

Етап навчання передбачає проведення так званим «учителем» фрагмента уроку. Етап обговорення розпочинається з коментування фрагмента уроку самим «учителем», який пояснює, що він хотів зробити і з якою метою. А потім свої коментарі висловлюють інші студенти, які виступають «експертами».

Однією з форм самостійної роботи є розроблення і здійснення студентами колективних та індивідуальних **проектів**, що виступає одним із найбільш ефективних способів формування професійно компетентного вчителя іноземних мов початкової школи. Реалізуючи проект, студенти вчать ставити цілі, планувати діяльність, вибирати відповідні цілям засоби. Значну увагу приділяють аналізу й рефлексії здійснюваного проекту.

У процесі формування професійної фахової компетентності майбутнього учителя дуже важливо навчити його планувати й моделювати процес навчання іноземних мов молодших школярів, чому і сприяє використання **проектів** у навчальному процесі.

Метод проектів зорієнтований на самореалізацію особистості майбутнього учителя через розвиток його інтелектуальних можливостей і творчих здібностей у процесі створення нових продуктів під керівництвом викладача. Основна ціль методу проектів – інтегрувати підготовку майбутніх учителів іноземних мов початкової школи для тіснішого зв'язку між теорією і практикою. Дидактична цінність методу проектів полягає у використанні самостійної проектувальної діяльності студентів як основного засобу їх професійного розвитку.

Метод проектів полягає в такій організації діяльності студентів, за якої забезпечується їх максимальна самостійність. Реалізуючи його, викладач виступає в ролі консультанта. Основу побудови цього методу складають комплексні проектувальні асоціативні задачі (створення асоціативних символів для представлення навчального матеріалу). Студенти виконують проектне завдання самостійно, після представлення проекту результати його обговорюють у групі, у якій проект представлений.

Залежно від того, скільки студентів бере участь у роботі і як вони розподілені між собою, виділяємо індивідуальну та групову форми організації навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах реалізації методу проєктів. При цьому в кожному випадку перед початком роботи над проєктом роз'яснюємо суть методу проєктів, представляємо варіанти виконання проєктів, вимоги до його оформлення, акцентуємо увагу на елементах творчості під час виконання проєкту.

Наступна технологія, яка сприяє формуванню професійної компетентності майбутнього учителя іноземних мов початкової школи, – професійний *методичний портфоліо*. Це індивідуальний, персонально дібраний пакет навчальних асоціативних матеріалів, які можна використовувати на уроках іноземних мов у початковій школі. Технологія портфоліо – це організація оцінювання успіхів студентів, труднощів застосування асоціативного навчання іноземних мов і шляхів їх подолання (*DiMarco, 2006; Kimball, 2003; Michelson, 2004; Montgomery, 2004; Satterthwaite, 2002; Zubizarreta, 2002*).

Ідея використання портфоліо в освіті виникла в 80-х рр. у США. Професійний портфоліо описав Джон Ді Марко (8). Портфоліо став популярною ідеєю у Європі та Японії з 1998 р. [9, с. 7]. У Європі існує так званий європейський мовний портфоліо, використання якого сприяє підвищенню мотивації в процесі вивчення іноземних мов.

Європейський мовний портфоліо представляє собою інструмент, який забезпечує учителя не лише різноманітним арсеналом дидактичних засобів, а й системою оцінювання фахових мовних компетенцій майбутніх учителів в залежно від досягнутого рівня володіння мовою, що дає можливість диференційованого проєктування навчальної діяльності. Одна з функцій мовного портфоліо (крім гностичної, моніторингової, педагогічної) – освітня, яка забезпечує умови для розвитку комунікативної компетенції студентів та підвищення їх внутрішньої мотивації до самостійного самовдосконалення.

Використання методичного (мовного) портфоліо в навчальному процесі передбачає підвищення статусу студента – майбутнього учителя іноземних мов початкової школи.

Методичний мовний портфоліо, складений відповідно до сучасної мовної освіти, досить поширений у Росії.

У нашому експерименті портфоліо допомагає розв'язувати такі завдання:

- підтримує і стимулює навчальну мотивацію студентів;
- сприяє активності й самостійності студентів;
- формує вміння вчитися – ставити цілі, планувати й організувати їх власну навчальну діяльність;
- сприяє індивідуалізації навчання. Ми використовуємо три види портфоліо:
 - портфоліо документів – портфель сертифікованих індивідуальних освітніх досягнень;
 - портфоліо робіт – зібрані різноманітні творчі роботи із застосування асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів;
 - портфоліо відгуків – оцінювання студентом своїх досягнень, планування наступних етапів своєї діяльності.

Інакше кажучи, портфоліо представляє собою форму і процес організації (колекція, відбір, аналіз) зразків навчально-пізнавальної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов початкової школи, а також відповідних матеріалів із зовнішніх джерел (від однокласників, педагогів), від яких залежить подальша корекція процесу навчання.

У процесі підготовки учителя іноземних мов початкової школи портфоліо, як папку досягнень, використовують, головню, фрагментарно. Але останнім часом дуже популярним стало використання методичного портфоліо майбутнього вчителя, який показує досягнення майбутнього учителя під час проходження практики [5].

Метод портфоліо дає змогу нам продемонструвати найбільш сильні сторони професійної компетентності студента, максимально розкрити його творчий потенціал; саме тому, оцінюючи рівень професійної компетентності, акцент зміщується з того, що студент не знає і не вміє, на те, що він знає і вміє з цього модуля, причому увага переноситься з результатів навчання на самооцінку й рефлексію (формування навичок аналізу власної діяльності, самоконтролю і самооцінки, позитивне ставлення до сторонньої критики своєї діяльності, самоусвідомлення своїх результатів, розуміння і планування їх динаміки).

Під час презентації та захисту свого методичного портфоліо студенти відповідають на такі запитання:

1. Презентуйте розділ Вашого портфоліо, матеріали якого розкривають особливості впровадження асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.
2. Проаналізуйте, чи достатньо зібрано теоретичного й практичного матеріалу з проблеми асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.
3. Які труднощі Ви відчували, створюючи професійний портфоліо?
4. Яким науково-методичним матеріалом Ви хотіли б поповнити розділи портфоліо?
5. Чи маєте Ви матеріал із проблем асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, який знайшли в Інтернеті?
6. Щоб Ви хотіли порадити колегам? Яким матеріалом поділитися? Чому? Обґрунтуйте свої пропозиції.

Розв'язуючи навчально-пошукові завдання під час презентації та захисту навчально-методичних матеріалів портфоліо, студенти намагаються аналізувати свою роботу, обстоювати власну позицію, що сприяє розвитку їхніх рефлексивних здібностей.

Висновок. Аналізуючи технологічні аспекти підготовки фахівця, доходимо висновку, що навчальна діяльність студентів сприяє усвідомленню ними ролі, мети та значущості впровадження асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, заохочує до самостійного оволодіння знаннями про суть та особливості його застосування в початковій школі, що є надійною основою професійної підготовки майбутніх фахівців і виступає ресурсним забезпеченням становлення самостійної вчительської діяльності.

Джерела та література

1. Бігич О. Б. Методична освіта майбутнього вчителя іноземних мов початкової школи : монографія / Оксана Борисівна Бігич. – К. : КНЛУ, 2004. – 278 с.
2. Державна програма «Вчитель» : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 року № 379. – С. 3.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. для студ. вузов, обучающихся по пед. и психол. направлениям / Ирина Алексеевна Зимняя. – 3-е изд., доп., испр. и перераб. – М. : Логос, 2002. – 382 с.
4. Основы педагогики и психологии высшей школы : учеб. пособие / под ред. А. В. Петровского. – М. : Моск. ун-т, 1986. – 304 с.
5. Сороковых Г. В. Методический портфель студента-практиканта как способ формирования профессиональной компетентности будущего учителя иностранных языков / Г. В. Сороковых, И. В. Шумова // Иностр. яз. в шк. – 2007. – № 1. – С. 54–58.
6. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Василь Васильович Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.
7. Byrcun, M. European Language Portfolio / M. Byram // Centre for Information on Language Teaching and Research (CILT). – 2001. – 23 p.
8. DiMarco J. Web portfolio design and applications / John DiMarco ; edition : illustrated // Idea Group Inc (IGI). – 2006. – 304 p.
9. Little D. Preparing teachers to use the European language portfolio: arguments, materials and resources / D. Little // Hans-Peter Hodel. European Centre for Modern Languages / Viljo Kohonen, Dick Meijer, Radka Perclova // Council of Europe. – 2008. – 45 p.

Гусак Людмила. Технології формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах асоціативного навчання іноземними мовами учасників початкової школи. В статті розглядається проблема підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземними мовами учасників початкової школи. Акцентується увага на адаптації інноваційних технологій у формуванні професійної компетентності таких фахівців. Розкриваються технології «кейс-стаді», мікронавчання, колективних та індивідуальних проєктів, створення методичного портфоліо. Особу роль автор віддає організації самостійної та індивідуальної роботи в процесі підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземними мовами молодших школярів.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземними мовами учасників початкової школи, професійна компетентність, «кейс-стаді», мікронавчання, метод проєктів, методичний портфоліо.

Gusak Ludmila. Technologies of Formation Future Teachers' Professional Competence in Associative Teaching Foreign Languages in Primary School. This paper addresses the problem of training teachers to associative teaching foreign languages to elementary school students. Attention is focused on the adaptation innovative

technologies for the development of professional competence of such specialists. A special technologies such as «case studies», microteaching, collective and individual projects and methodical portfolio are described in the article. The author pays a special attention to the independent and individual work in preparing future teachers for associative teaching foreign languages in primary schools.

Key words: training teachers to associative learning foreign languages in primary school, professional competence, «case studies», microteaching, project method, methodical portfolio.

Стаття надійшла до
редколегії
24.06.2014 р.